

1-5; Революции 1989 года в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. Взгляд через десятилетие. – М.: Наука, 2001. – 204 с.; Новопашин Ю.С. Анткоммунистические революции конца XX века // Вопросы истории. – 2006. - №9. – С. 87-98; Яжборовская И.С. Трансформация Восточной Европы в конце XX века // Вопросы истории. – 2007. - №6. – С. 17-36. **10.** Завалько Г.А. Понятие «революция» в философии и общественных науках: проблемы, идеи, концепции – М.: КомКнига, 2005. – 320с. **11.** Яжборовская И.С. Трансформация Восточной Европы в конце XX века // Вопросы истории. – 2007. - №6 – С. 17-36. **12.** Шибалов С. Заручники металу і капіталу / Євген Шибалов // Дзеркало тижня. – 2008.- №42 (721), 8 листопада. **13.** Бузгалин А.В., Колганов А.И. Социальная философия постсоветского марксизма в России: ответы на вызовы XXI века (тезисы к оформлению научной школы) // Вопросы философии. – 2006. - №6. – С. 3-25 **14.** Эйзенштадт Ш. Революция и преобразование обществ. Сравнительное изучение цивилизации / Пер. с англ. А.В. Гордона под ред. Б.С. Ерасова. – М.: Аспект Пресо, 1999. – 416 с.

В. Ханстантинов

ПОЛІТИЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ЗГОДИ

Досягнення толерантності, особливо в середовищі правлячої еліти, у відносинах влади й опозиції, у взаєминах перших осіб держави набуває сьогодні першочергової актуальності з огляду на фінансово-економічні труднощі, перманентну політичну кризу, соціальну напруженість, що постали як невідкладні питання на порядку денному українського політикуму, і що об'єктивно потребують від усіх політичних акторів діяти консолідовано, конструктивно, поєднувати зусилля.

Різні аспекти розвитку внутрішньополітичної ситуації в суспільстві в контексті розвитку загальнонаціональної консолідації досліджувались останнім часом такими вченими, як М.Михальченко, Ф.Рудич, С.Телешун, Т.Ткаченко, В.Бортников, Л.Нагорна, І.Кресіна, І.Побочий, І.Кіянка, О.Москаленко, С.Бондар, Н.Вінничук, О.Колтунов та ін. В той же час, на наш погляд, ще недостатньо висвітлені природа такого феномена як загальнонаціональна згода, місце і роль політичної толерантності як чинника її досягнення.

Метою даної статті є аналіз деяких особливостей політичної боротьби за умов сьогодення, що надають їй агресивно- непримиреного характеру, а також систематизація уявлень про сутність такого феномену як загальнонаціональна згода, про місце і роль політичної толерантності у її досягненні.

Сутність феномену загальнонаціональної згоди, на нашу думку, можна розгорнути за допомогою концепту common good, під чим, якщо звернутися

до Короткого оксфордського політичного словника, розуміють добро, яке належить певній спільноті і яке не можна поділити. Таке добро можна почасті відрізнити від добра конкретних індивідів, які входять до складу цієї спільноти. [1, с.238]. Підкреслимо, що в common good акумульоване те найбільш важливе, що зачіпає докорінні інтереси всього загалу і що не може бути тотально «приватизовано» або репрезентовано бодай якою його частиною, а належить всім разом і кожній з них зокрема. В українського народу як великої соціальної спільноти, що складається, в свою чергу, з різних спільнот, які мають свої мовно-культурні, ментальні, конфесійні, економічно-майнові та інші відмінності, є загальне і для нього в цілому, і для всіх його складників common good - це власна держава і те, що, за словами відомого російського історика Роя Медведева, «абсолютна більшість громадян України прагнуть зберегти її як суверенну і незалежну» [2, с. 163-164].

Саме держава та її подальша доля є об'єктивною основою для згоди між усіма складовими суспільства. За умов демократії така згода можлива лише у головному, в той час як у поглядах на більшість питань вона виглядатиме неприродною. Так сталося, що впродовж усіх років постсоціалістичного розвитку проблема загальнонаціонального згоди розглядалась і обговорювалась у першу чергу в контексті національного відродження, конституювання України як незалежної держави, подолання тоталітарного минулого. Доволі відчутним був нахил зусиль у бік суто гуманітарної сфери – створення фундаментальних засад ментальної, мовної, релігійної, соціокультурної єдності загалу. Проте якось на узбіччі суспільної уваги опинилася проблема становлення нової правлячої еліти – хто вона, з ким вона, в ім'я чого діє? Наводячи на підтвердження власної думки слова академіка Івана Дзюби про те, що в Україні відбувся раптовий викид демагогів, кар'єристів, сумнівного походження нуворишів у псевдоеліту, відомий політолог Ф.Рудич доходить висновку, що на сучасному етапі правляча еліта об'єдналася в олігархічні клани, головна мета яких – особисте збагачення шляхом приватизації влади, тобто використання її для розподілу державних ресурсів[3, с. 5].

Доволі симптоматичною на цьому фоні виглядає тенденція значного посилення прямого представництва великого бізнесу в найвищих ешелонах української влади. Як зазначає С. Телешун, у порівнянні з 2002 роком у чотири рази зросла кількість депутатів у складі Верховної Ради, пов'язаних з бізнесом. За підрахунками цього автора, 67% з них мають реальний бізнес, від 8 до 15% діють через родичів або контрольовані ними структури, решта займаються лобістською діяльністю за винагороду[4, с. 6]. На думку іншого відомого дослідника В.Ткаченка, великий бізнес ні духовно, ні культурно не пов'язаний з народом, він просто робить в Україні гроші, переправляючи більшу частину капіталу за її межі [5, с. 22].

Сучасна жорстка політична боротьба на відміну від початку 90-х років спричиняється не зіткненнями на ідеологічному ґрунті між правими і лівими. Як свідчать події усіх останніх років, найбільш гучні випадки

політичного протиборства як раз викликані розподілом і перерозподілом власності. У цьому зв'язку можна пригадати події навколо посад Голови Фонду Держмайна і Національного Банку України, Одеського припортового заводу і шельфу з нафтогазовими покладами у Чорному морі, деяких потужних комерційних банків і газовий скандал на початку 2009 р. Перші особи держави не лише обмінювались взаємними звинуваченнями у корупції, потуранні розкраданню майна, зраді національних інтересів і т.п. За їхньою згодою і, напевно, прямою вказівкою до цих подій безпосередньо долучались народні депутати, засоби масової інформації, силові структури.

Отже, непоступливість сторін пояснюється тією обставиною, що у тканину політичного протиборства щільно і нерозривно вплетені суперечливі матеріально-фінансові інтереси, конкуруючі особисті амбіції, стани роздратування, образи, глибокої взаємної недовіри, що провокують психологічну вразливість і необхідність отримання відчуття задоволення від перемоги над суперником як засобу подолання своєї тривалої фрустрації. Така «grimucha суміш» конфліктогенного потенціалу, в якому всі його складові виступають потужним каталізатором стосовно одне одного, за відсутності культури домовлятися, але за наявності бажання закарбувати своє ім'я в історії (наприклад, бути першою жінкою Президентом або фундатором нової ментальності відповідно до гасла «Думай по-українськи»), фактично приречує всіх акторів до виснажливої пропагандистсько-психологічної війни. Прикінцевою політичною метою її є виграш майбутніх президентських, а також парламентських виборів з наступним втіленням цієї перемоги в посилення конкретних економічних позицій і отриманням ще більших прибутків.

На сьогодні ж склалася патова ситуація, витоки якої слід шукати у незавершеній конституційно-політичній реформі, у тих протиріччях в організації системи влади, які повсякчас породжують конфлікти. Ніхто з ключових політичних гравців не володіє достатніми ресурсами, аби усунути конкурентів від влади і тим самим кардинально змінити усю конфігурацію на українському політичному полі, запровадити нові чіткі правила гри.

Нездатність влади діяти консолідовано в ім'я держави, виконувати свої обіцянки, дані народу на Майдані, призводить до глибокого розчарування, що в умовах економічної скрути радикалізує масові настрої. Позачергові вибори у березні 2009 р. до Тернопільської обласної ради як раз й засвідчили цю тривожну тенденцію. За дуже низької активності виборців 34,69% голосів отримала радикально-націоналістична «Свобода» О.Тягнибока, яка «висуває гасло захисту етнічних українців», образ яких асоціюється, за висновком Інституту соціології НАН, із конфесійним зв'язком із греко-католицизмом [6], що, ясна річ, ніяк не може бути *common good* для численних громадян, що не належать до титульної нації. І тому подальша радикалізація масових настроїв (як реакція на системну кризу влади) звужуватиме реальні можливості для досягнення загальнонаціональної згоди.

За обставин, що склалися, особливого значення для поступової консолідації всього суспільства навколо українського *common good*

набуває нове його осмислення, утвердження толерантності як норми політичної культури і як принципа відносин між суб'єктами політики, носіями державно-владних повноважень. Зазначимо, що традиційно автори прагнуть якнайкраще сформулювати концепт української національної ідеї і проаналізувати причини, через які вона поки що не набула належного статусу у суспільстві. В цьому плані типовим є такий підхід: « Повноцінний розвиток національної ідеї можливий як відновлення здатності всієї української спільноти репрезентувати неповторний історичний досвід» [7]. Таке звернення до минулого спонукає не лише ідеалізувати його, але й вибрати «винятково український консерватизм» в якості ідейно-концептуальних засад *common good*, тому що «жодна інша ідеологія нас ніколи не сконсолідує»[8].

На наш погляд, при всій привабливості і значимості історичне минуле не може бути головним консолідуючим чинником для сучасного українського суспільства. По-перше, історичний шлях кожної з великих його спільнот має суттєві відмінності, які зберігаються в історичній пам'яті та її каналами відтворюються в нових поколіннях. По-друге, деталізація минулого у взаємовідносинах таких спільнот здатна не стільки консолідувати, скільки провокувати неприємні питання. Приміром, чи боролось українське козацтво проти уніатів? По-третє, консерватизм як базова ідеологія державотворення, за даними всеукраїнських досліджень, користується підтримкою лише 9,9% населення. В той же час, наприклад, за лібералізм висловлюються 17,6%, за соціальну демократію – 20,7%, за ідеологію єврорегіоналізму з властивими цінностями сучасного західного суспільства – 36,5 % [9].

Ми вважаємо більш продуктивною для справи загальнонаціональної консолідації ідею, зорієнтовану на майбутнє, ідею-мету, до реалізації якої кожна спільнота соціуму ставилась би як до своєї власної, при тому, що кінцевий результат виявлявся би однаково корисним і для всього загалу, і для окремої спільноти, і служив би інтересам держави. Звернемося у зв'язку з цим до повчального досвіду Великої Британії. У якості національної ідеї державною владою пропонується концепт «Креативна Британія», згідно з чим країна позиціонує себе як новаторська, що усіяло підтримує таланти, що найбільше цінує творчу самореалізацію кожного [10]. Пригадаємо, що це робиться в державі з великою історією, але в такій, де сьогодні стала фактом її політики неоднорідність її суспільних складових.

Україна має величній пантеон історичних постатей в науці, техніці, мистецтві, спорті, гідних наслідування. Їхній сукупний доробок виступає тією духовною скарбницею, яка втілює ідеал служіння народу, своїй державі. Чому б не скористатися цим надбанням як нашою національною ідеєю для консолідації? Як видається, такий зміст національної ідеї є прийнятним для всіх складових українського народу, і, будучи позбавленим ідеологічного нашарування, концепт «Креативної України» може бути вираженням найвищих цілей її розвитку, з чим можуть погодитись абсолютна більшість суспільних суб'єктів і практично всі розумні відповідальні політичні сили.

Досягнення загальнонаціональної згоди у найвищих цілях є об'єктивною

передумовою ефективного функціонування самого суспільства, всіх його сфер, особливо політичної. Інтереси держави і інтереси окремих її спільнот можуть не співпадати, і ніколи держава не має бути знаряддям пріоритетного обслуговування корпоративних, приватних або чийось інших специфічних потреб. Слід розділити бізнес і владу, роз'єднати іманентно властиву демократії політичну боротьбу і економічну конкуренцію. У найближчий час необхідно завершити реформування системи влади в Україні, в результаті чого ми повинні отримати чітке розмежування функцій, повноважень, відповідальності. На думку О.Вишняка, «трансформація форми правління в Україні йтиме від авторитарного президенталізму до парламентської форми» [11, с.13]. Де-хто з політиків, наприклад А.Яценюк, дотримується протилежного погляду. Але у будь-якому разі Україні конче потрібна нова система формування владної ієрархії, яка була б здатна забезпечити синхронізацію дій усіх управлінських ланок. Зміни до Конституції мають бути зорієнтовані не на наступні кілька років, не підлаштовані під конкретну особу. Разом з виборами Президента проекти таких змін варто було б винести на всенародний консультативний референдум з обов'язковою імплементацією упродовж не пізніше 2010 року.

Для реалізації цих невідкладних заходів потрібна політична толерантність як відкритість до діалогу, готовність до рівноправної співпраці у спільних зусиллях. Без і поза толерантності неможливі довіра, партнерський характер стосунків, неможливі будь-які справді довгострокові проекти і плани, а також – що дуже важливо! – послідовність, а з нею і передбачуваність політичного курсу на всіх рівнях. Толерантність може стати ініціюючим імпульсом для все більшої технологізації діяльності органів представницької влади, що сприятиме упорядкуванню їхньої рутинної роботи, мінімізації емоційних вибухів з боку депутатського корпусу при обговоренні спірних питань, підвищенню загалом результативності через пришвидшення отримання кінцевого « продукту »- законів, постанов, рішень тощо.

Сама по собі толерантність не з'явиться, навіть якщо всі політичні актори запевнятимуть у своїй відданості її цінностям – ввічливості, терпимості, терпеливості, чуйності тощо. Для її утвердження необхідна низка примусових процедур стосовно співпраці в політико-державній діяльності, у проведенні попередніх громадських слухань, погоджувальних рад і комісій тощо. Необхідно належним чином врегулювати на законодавчому рівні місце і роль парламентської і позапарламентської опозиції, а також ухвалити Етичний кодекс депутата, блок етичних обов'язків при реєстрації політичної партії чи іншого публічно діючого об'єднання громадян. Варто запровадити тимчасовий мораторій на публічні виступи тих діячів, котрі порушуватимуть зазначені етичні вимоги. Слід також пам'ятати, що не все в демократії має діяти за демократичним методом і що нам не потрібен режим «безплідного плюралізму» (Карозерс). Варто було б організувати громадські комітети з етики для відповідного моніторингу засобів масової інформації, правоохоронних структур.

Отже, проведений аналіз свідчить, що затяжна політична криза в

Україні спричинена незавершеністю конституційно-політичних змін в системі організації влади, в тому, що утворився її симбіоз з великим бізнесом, в надмірній психологізації політичної боротьби, у неприйнятності для значної частини населення історико-етнографічної версії національної ідеї як основи консолідації. Пропонується концепт «Креативної України» як більш сприятливий для утвердження атмосфери толерантності у суспільстві. Політична толерантність виступає об'єктивною необхідністю його розвитку, чинником загальнонаціональної згоди, оптимізації функціонування політикуму. Для її запровадження потрібні різноманітні конкретні заходи.

1. Короткий оксфордський політичний словник / Пер. з англ.; За ред. І.Макліна, А.Макмілана.- К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006.- 789 с. 2. Медведев Р. Расколотая Украина. – М.: Институт экономических стратегий, Международная академия исследований будущего, 2007. – 176 с.

3. Рудич Ф. Правляча еліта : її місце і роль в утвердженні української держави // Політичний менеджмент. – 2008. - № 2. - С. 3 -14. 4. Телешун С. Шлюб з розрахунку : український бізнес і політика // Політичний менеджмент. – 2008. - № 2. – С.15 – 18. 5. Ткаченко В. Україна : проблеми національної ідентичності // Політичний менеджмент. – 2007. - № 3. - С.19 – 37. 6. Тишкун Ю. Час вибору : з ким піде Тягнибок? // <http://novynar.com.ua/onlinemagazine/government/59946>. 7. Вербець В.В. Перспективи демократичних процесів в суспільстві (соціологічний аспект) // <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=18&c=372>. 8. Головатий М. Основні соціально-політичні суперечності, які конче маємо подолати на шляху державотворення // <http://www.politik.org.ua/vid/publcontent.php3?y=6&p=43>. 9. Бебик В. Системний характер українських негараздів // <http://www.politik.org.ua/vid/publcontent.php3?y=6&p=49>. 10. Creative Britain. New Talents for the New Economy. 2008. Department for Culture, Media and Sport. Department for Business Enterprise and Regulatory Reform. Department for Innovation, Universities and Skills // <http://www.culture.gov.uk/images/publications/CEPFeb2008.pdf>. 11. Вишняк О. Від авторитарного президенціалізму до парламентської демократії // Політичний менеджмент. – 2007. - № 3. – С. 13 – 18.

І. Шещунова, Д. Локтіонова

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕЛЕКТОРАТ»

Останнім часом в політичному середовищі, в галузі суспільних наук, в ЗМІ, серед пересічних громадян почали активно використовувати слова іншомовного походження. Одним із таких слів є «електорат». В суспільних науках поняття «електорат» не має єдиного визначення. Тому, дана проблематика зумовила визначення наступних дослідницьких завдань: представити еволюцію поняття «електорат»; розглянути та систематизувати